

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXII

Јануар — април 1974.

Број 1—2

ПРОБЛЕМИ САВРЕМЕНОГ УСТАВНОГ УРЕЂИВАЊА ИЗБОРНОГ СИСТЕМА И ДЕЛЕГАТСКИ СИСТЕМ

У условима савременог уставног система, који има за циљ да даље суштински учврсти место и улогу човека као радника у удруженом раду, проблеми избора заузимају, с обзиром на карактер скупштине, одређено место у процесу примене новог Устава. ⁽¹⁾

Према томе акција даљег афирмисања улоге човека, радника као „управљача“, учесника у процесу управљања, претпоставља нужне измене у друштвеном уређењу, те зато и у самом изборном систему.

Ови проблеми везани су за место и улогу избора у образовању пре свега институција политичког одлучивања, а самим тим и елемената процеса одлучивања као таквог. Они су у извесном смислу и „класични“. Везани су за генезу стварања и концепт политичких система као таквих. Наиме, промене у структури, принципима и методима избора односно изборног система везане су за одговарајуће промене и развитак структуре политичког система за промене у постојању и мењању појединих његових сфера. Није потребно посебно наглашавати, мада се то иначе ређе истражује, да карактер изборног система и његова везаност у том погледу са политичким системом у крајњој линији одражава односе једног друштва и то баш односе који га опредељују. Истовремено, било би немогуће овакав став упростити и одрећи активан утицај и самог политичког система, па у одређеној мери и изборног система на основне друштвене односе, као и распоред односа снага у друштву и т. сл. Такође ваља имати на уму да процес друштвених промена као класних промена, тражећи одговарајући политички систем, тражи и одговарајући изборни систем. Међутим, тренутно или етапно „инструментална“ улога одређеног изборног система не значи да се одмах ради о стварно одговарајућем систему. Уосталом, то се доказује и иницирањем даљих промена односа у друштву и политичком систему, организацији власти и управљању. Према томе, ма колико изборни систем имао функцију обезбеђења и остваривања датог политичког система, не значи да он не може да дође у сукоб са својом концепцијом. То се обично огледа у констатованим недостацима на основу анализе „изборног система“: низ институција и решења је недовољно да оствари жељену функцију

(1) Видети: Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, проглашен 21. II 1974. („Службени лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије“, бр. 9/1974).

изборног система; доводе се у питање извесни принципи, уочава да су извесне институције превазиђене и т.сл.

То свакако тражи да се у складу с карактером друштвеног система као глобалног система утврде извесни нови принципи и институције политичког, па према томе и изборног система.

I. (1) У савременим државама, генерално узето, постоје, развијају се и остварују изборни системи. То су међусобно различити системи с обзиром на улогу и утицај неких од основних изборних принципа, на више или мање сложену методологију избора, као и на однос између уставом и законом постављеног изборног система и његове остваривости у пракси. Познато је да је у науци уставног права и политичкој теорији уобичајено да се изборни систем дефинише као јединство изборних принципа и механизма остваривања тих принципа.

Поменуто је да је изборни систем део политичког система једне земље. Он је дубоко уткан у политички систем јер сам изражава основне политичке односе у друштву. Разлике у облицима и карактеру политичког система одражавају се и на саме изборне системе. Сложенији је изборни систем у федерацијама, а поготово ако се ове даље структурно рашчлањавају, с обзиром на постојање политичко-територијалне или друге врсте аутономије. Изборни систем је шири, односно шире обухватан, уколико један политички систем подразумева развијену локалну самоуправу или уколико обухвата једну сферу развијене „економске демократије“ и самоуправу у привреди и јавним службама.

Истовремено, постоји још једна димензија избора и изборног система. Она је везана и за најстарије облике политичког система као саставног дела политичког система, те према томе, као основа образовања институција политичког одлучивања, сам изборни систем је, шире или уже узето, елеменат процеса политичког одлучивања као таквог. То из разлога што може имати одговарајуће место у појединим фазама оваквог процеса.

То, укратко, значи да људи, грађани, бирачи бирају представнике у одређене институције, дају свој глас за кандидате. Такође, то може значити да они, дајући свој глас за одређену политичку одлуку, и сами партиципирају у одлучивању. Ова „двострукост“ остваривања гласања, у ствари бирања, веома је стара и везана је, колико наше сазнање сеже, за политички живот античког полиса. Она је везана за веома стару идеју и захтев да друштво само управља својим пословима. Тиме се бирање и гласање, тј. одређивање и именовање као и учешће у одлучивању од стране свих или бар већине људи, грађана, у датом класном друштву веома рано везују за демократију и као идеју, захтев, тежњу и као облик политичког система.

(2) Развитак људског друштва показује да су политичко-филозофске антиципације о демократији и политици могле да се остваре у одређеној мери тек као резултат буржоаско-демократских револуција. Наиме, тек тада су се стекли услови остваривања још од раније истицаних принципа — суверености народа, демократије, једнакости људи пред законом и избора као демократског метода и средства образовања основних политичких институција у друштву, најпре тзв. класичног представничког система, а касније и шире постављених институција либералне демократије.

За конституисање модерног изборног система и његову еволуцију су од нарочитог значаја идеологија и политичка филозофија либералне буржоазије. Процес политичке еманципације и прокламовање формалне једнакости утицали су на развитак неких основних принципа изборног система: опште бирачко право, полазећи од премисе да су људи једнаки те да стога треба сви да равноправно учествују у изборима односно образовању основних политичких представничких институција друштва; већински принцип уз одређена права мањине; право изабраних да представљају бираче и сами образују „општу вољу” одлучујући „политичко-законодавно” самостално, тј. принцип „представничког мандата итд. Ови принципи нису се одмах учврстили као такви: они су резултат једног дужег процеса борбе.

Одређене варијанте више или мање либералног буржоаско-демократског система развијале су се сагласно историјским, економским, политичким и културним условима појединих земаља, сагласно друштвено-политичкој структури дате земље као изразу њене друштвено-класне структуре. Оне су се развијале у условима оштрих противуречности капиталистичког друштва и потребе владајућих слојева да често чине „уступке” основним друштвеним слојевима.

Ова начела налазила су се у садржини основне концепције представничког система, повезане с теоријом о суверенитету; и то суверенитету апстрактне нације у Француској (и, у вези с њеним утицајем, у низу континенталних европских држава), као и суверенитету парламента у Енглеској. Супротно томе, одређени историјски услови у Немачкој и неким другим земљама, афирмисали су схватање и теорију о државној суверености као не толико правном колико, и пре свега, политичком принципу. У односу на изборни систем, ове теорије су утицале на схватање о карактеру бирачког права. Наиме, под утицајем претежно либералних теорија учврстила се концепција о бирачком праву као слободи, личном праву. Насупрот томе, под утицајем схватања у Немачкој, избори су третирани као јавна служба, функција. То је имало даљих последица на конкретно уређивање бирачког права као општег и једнаког права у односу на ограничено и неједнако. Међутим, ова схватања у процесу еволуције изборног система нису била увек потпуно међусобно опречна. У низу својих елемената, она су се напротив неки пут међусобно приближавала. Тако је у приличној мери било учвршћено схватање, полазећи баш од апстрактног суверенитета народа, нације, о изборима — функцији. Према том схватању, бирачко тело и парламент су носиоци различитих функција: образовања политичког представничког тела, без непосредног утицаја на њега, и функција представничког тела односно изабраних представника у њему. Сагласно томе, представничко тело је независно од бирача који су га изабрали и тиме остварили одређену функцију. Ова функција одстрањивала је поред осталог и могућност постојања опозива изабраних од стране бирача.

Развитак либералне државе ишао је путемима низа противречности самог система као формално-демократског у коме су нове класе и друштвени слојеви тражили да се принципи и институције учврсте као стварно демократски принципи и институције. Наиме, избори као један од најзначајнијих политичких процеса представљали су, опште узето, основ постојања власти. Међутим, у противречним условима таквог друштва, избо-

ри су представљали и основ за власт одређених група. На тај начин, поред улоге „конституисања власти“, изборима се одлучивало која ће група у оквиру владајуће структуре управљати државом за одређени период. Бирач као грађанин је тиме „прекидао однос са влашћу“; он се повлачио и посматрао нову фазу политичког процеса, на који је могло релативно да врши утицај једно, више или мање аутентично, јавно мишљење. Ипак, и у таквим условима, избори су вршили свој утицај, јер су представљали веома значајан моменат на крају једне фазе политичког процеса. Зато је под сенком избора увек имао актуелност проблем да ли власт, у ствари власт одређене владајуће екипе, има подршку у грађанима, бирачима. То је, значи, утицало да се за моменат „прекинути“ однос грађана и власти, периодично, а неки пут и чешће успостављао. Самим тим су избори као процес, а и метод остваривања односа између грађана и власти, доприносили изградњи одговарајућег ауторитета, па чак и легитимности власти узете у целини. ⁽²⁾

Упоредо са наступањем радничке класе као класе свесне својих циљева, класе која је истакла захтев за коренитим променама у друштву, јавља се критика изборног система на моделу „представничког режима“. Критика је имала двоструки смисао. С једне стране, она се изражавала у виду тежње за реорганизовањем односно прилагођавањем изборног система растућој политичкој улози радничке класе и њених политичких организација. С друге стране, имамо већ такве елементе критике буржоаског изборног и уопште представничког система, буржоаске државе, који указују на потребу да у склопу дубљих друштвено-економских и политичких промена и сам тај систем буде замењен системом скупштинских делегација. То је критика коју је Маркс дао у вези са остваривањем самоуправе радничке класе као произвођача класе и комуналне организације државе.

(3) У теорији су тражена решења за низ питања. Тако, на пример, преовладало је мишљење о општем и једнаком карактеру избора, мада се са остваривањем ових начела релативно споро напредовало. Постављало се питање непосредних и посредних избора, наиме, да ли треба да бира појединац односно колектив, да ли гласање треба да буде јавно или тајно, итд. Решења ових питања нису била одмах иста у односу на сва представничка тела, а ни за све земље. Додуше, прогресивне тежње су се испољавале у правцу усвајања и афирмисања непосредних избора тајним гласањем. Даље, расправљало се о карактеру односа између бирача и

(2) О свим овим питањима може се консултовати веома обимна класична и савремена литература, која обухвата полемички изложене проблеме. У том смислу видети, на пример, Carne de Malberg, *Contribution a la Théorie générale de l'Etat*, pp. 199 и даље (представничка влада), 411 и даље (о изборном телу); Jellinek, G., *Allgemeine Staatslehre* Brelin 1929, pp. 419—424, 566 и даље (представљање и представнички орган); Duguit, L., *Traité de Droit Constitutionnel*, Paris 1928, t. II, pp. 540 (орган државе); Nauriou, M., *Principes de Droit Public*, Paris 1916, pp. 692 и даље; Barthélemy-Ducz, *Traité élémentaire de Droit Constitutionnel*, Paris 1926, pp. 93 и даље, 298 и даље; Laferrrière, J., *Manuel de Droit Constitutionnel*, Paris 1947, pp. 368 и даље (теорија о националном суверенитету), 390 и даље (представничка влада) и др Duverger, M., *Droit Constitutionnel et institutions politiques*, Paris 1959, t. I, pp. 77 и даље; Burdeau, G., *Traité de Science politique* t. V (Paris 1970), pp. 275 и даље, t. VI (Paris 1971), pp. 94 и даље. Видети такође и Борвенић, Ј., *Нови уставни систем*, Београд 1964, стр. 665 и даље; исти аутор, *Политички систем*, Београд 1967, стр. 169 и даље, 956 и даље, као и другу литературу у овој области.

изабраног и постављало питање да ли је то правни или само политички однос, те према томе какав је карактер и самог бирачког права? Решења су током развитка изборног система све више ишла у прилог схватања да је бирачко право индивидуално право. Представник треба да представља бираче, а не апстрактни народ. У ствари, конкретна решења ових принципјелних питања изражавала су се путем категорија, као што су: везани или императивни мандат, опозив и друге институције и принципи изборног права. Концепција избора, заправо бирачког права као индивидуалног права, имала је, поред осталог, за полазну основу и једно реалније схватање народног суверенитета које је претпостављало односе везаности представничког тела за бираче. Са своје стране, то се изражавало и у увођењу, у неким изборним системима, „императивног мандата” и опозива.

Процеси извесних оштријих раслојавања капиталистичког друштва која су водила, природно, политичким диференцијацијама, изражавали су се и преко постојања политичко-партијских система, међусобно противречних буржоаских политичких странака, које су се својом политиком, са више или мање оштрине, супротстављале радничком покрету. У вези с тим, проширили су се проблеми изборног система. Насупрот већинском принципу, почело је све више да стиче предност начело сразмерног представништва. Присталице овог начела су, упућујући критике на рачун већинског принципа, истицале да његова примена доприноси пре лакшем успостављању „владајуће гарнитуре”, него што омогућава одговарајуће, у сразмери са структуром бирачког тела, представљање бирача. Зато су исти цали да представљање треба да буде у сразмери са израженом вољом бирачког тела.

Посебно се у таквим условима појавио значај технике избора и могућности да се и тим путем утиче на изборе и резултате избора, више или мање отворено и непосредно у корист „владајуће екипе”, која је и спроводила изборе. Поставио се у вези с тим нарочито проблем изборних јединица и њиховог образовања, начина одређивања кандидата и др.

Међутим, као што је то случај код низа политичких принципа и институција, у различитим друштвено-политичким условима испољавао се њихов релативно демократски карактер и вредност. Конкретни услови везани за противречности буржоаског друштва нису били повољни за доследно остваривање низа демократских принципа изборног система. У таквим процесима долазило је стално до кршења принципа општости, његовим сужавањем, као и принципа једнакости пред законом. Нарочито после 1848. године радничка класа постаје преко својих организација борац за демократска изборна начела која се постепено и све више садржински проширују и тиме добијају у реално-демократској вредности.

Током таквог политичког и уставног развитка у свету, долази постепено до учвршћивања извесних демократских елемената изборног система, који су добијали трајнију вредност. Ту су се посебно истицали принципи везани за однос између бирача и изабраних, за односе између човека и власти и проблем његовог положаја изражен путем демократских политичких и других права и слобода. То је свакако од значаја, јер су се ови процеси вршили у условима интеракције а и противречности између „ста-

рих и нових политичких односа у негирању и превазилажењу старих, у стварању нових и напреднијих принципа који то повезују уколико се продужују и усавршавају они који представљају тековину демократије, односно услов успостављања човека као учесника у процесу политичког одлучивања". (3)

II. У уставној и политичкој историји наше земље, политички облици борбе њених народа против тугинске власти и домаћих буржоаских владајућих група, испољавали су се као борба за бирачко право и демократске принципе изборног система. Такав активан став основних друштвених слојева свих народа Југославије у односу на изборе као њихово право и као њима нужан политички процес, допринео је у току народноослободилачког рата и социјалистичке револуције да избори као начело и метод изградње нове народне власти буду веома значајан чинилац развитка и изградњи на основи народноослободилачких одбора. Из тих разлога у овом периоду ми смо имали не само велики број револуционарно-правних докумената о изборима, већ и доста често, према приликама и у мери у којој су то оне дозвољавале, изборе за ова представничка тела. Тада су се афирмисали и први принципи нашег новог изборног система: непосредни и делегатски избори за народноослободилачке одборе, везивање избора за демократске процесе и односе, општост и једнакост избора и др. У том периоду је створена и афирмисана институција зборовна бирача, даље опозив и др.

После ослобођења, у оквиру изградње новог система власти и учвршћивања уставног система, изграђивао се и изборни систем, почев од уређивања првих избора за Уставотворну скупштину. Тада су и била утврђена основна начела тог новог изборног система, као и техника остваривања избора. Та начела су била и класична и нова, јер је револуционарни карактер нове народне власти унео низ својих елемената у садржину изборног система.

Установљавање и развијање самоуправљања произвођача, а касније његово проширивање у општи принцип друштвеног самоуправљања, и то и као начела, права и „механизма“, уносило је постепено нове елементе у изборни систем у Југославији. Дошло је до проширивања подручја избора, увођењем самоуправне структуре скупштине (већа произвођача, а касније већа радних заједница), као и увођењем избора у организацијама у привреди и другим радним организацијама. Друштвено самоуправљање утицало је и на друге промене у изборном систему и изборном процесу као таквом. Бирачко право је постало саставни део општег права на друштвено самоуправљање. Улога радних људи и грађана у условима самоуправљања тражила је да бирач своје право не исцрпи само у гласању, већ да буде чинилац који носи и контролише изборни процес, те, према томе, утврђује односно активно учествује у утврђивању кандидата. Ово је представљало новину у изборном систему и карактеристику даљег развитка изборног система у Југославији.

(3) Борбевих, Ј., *Нови уставни систем*, стр. 663. Видети у овом делу поглавље IX (Изборни систем).

Истовремено, карактер друштвеног уређења у нашој земљи, чињеница да је друштвено самоуправљање довело до стварања „нових” представничких тела, улога тих тела у политичком и уставном систему, карактер тих тела као облика и институција самоуправљања и увођење овог принципа у „организацију власти” у циљу њене „социјализације” — све је то поставило и тражило нека нова решења у односу на изборно образовање скупштина, те према томе и могућности њиховог рада као органа самоуправљања и највиших органа власти.

III. (1) Наведени су разлози због којих изборни систем представља конститутиван елемент демократског политичког система. У изборном систему се испољавају чиниоци демократских односа, а ти чиниоци и сами односи су социјално-класно и политички опредељени. А такви моменти су још више карактеристични за самоуправне односе у друштву.

Уставност савремене Југославије у основи своје концепције полази од основа да је социјализам, поред осталог, и систем који се заснива на односима међу људима као слободним и равноправним произвођачима и ствараоцима, чији рад служи задовољавању њихових личних и заједничких потреба. Основу таквих односа, као што је познато, ствара одговарајући самоуправни друштвено-економски положај радника. Устав који полази од ових поставки даље развија принцип и у ствари одредбу да самоуправни друштвено-економски положај радника обезбеђује самом раднику да, радећи средствима у друштвеној својини и одлучујући непосредно и равноправно с другим радницима (радним људима) у удруженом раду а у условима међусобне повезаности и зависности, као и одговорности и солидарности, остварује свој материјални и морални интерес. Истовремено, тиме остварује и право да се користи резултатима свог текућег и минулог рада као и тековинама општег материјалног и друштвеног напретка. Такође остварује право да на таквој основи што потпуније задовољава своје личне и друштвене потребе, као и да развија своје радне и друге стваралачке способности. Сагласно томе, устав и афирмише основу положаја и улоге човека.

У складу с таквим положајем човека у друштву, и то човека као радника, изражава се и смисао организовања друштвено-економског и политичког система. Они, како се наглашава у уставу, произлазе из таквог положаја и служе му.

Овакве самоуправне основе друштвено-економског и политичког система испољавају се и путем појединих сфера подручја система, њихових делова и чинилаца. Према томе, самоуправна друштвена основа положаја човека, радника опредељује и све облике управљања укључујући и политичку власт. Ти облици и институције су у друштвено-историјској функцији радничке класе чији је циљ да организује друштво као слободну заједницу произвођача.

Даље, у складу с тим, друштвено самоуправљање представља базу друштвено-политичког система и да је му основно обележје. Овакав политички систем треба да радничкој класи и радним људима омогући да одлучују о свим пословима друштва непосредно, односно преко делегата својих основних организација и заједница у скупштинама друштвено-политичких заједница и другим органима друштвеног самоуправљања. Тиме се

на одређени начин приближавамо давно антиципираном идеалу демократије, непосредне демократије, према коме пословима друштва треба да управља непосредно само друштво.

У друштвеном уређењу које се заснива на самоуправљању, избори за представничка тела и друге самоуправне органе треба да се изводе непосредно из процеса (односа) и механизма друштвеног самоуправљања. У вези с овим, требало би ближе осветлити неке од момената који утичу на карактер и процес политичке власти и управљања, а посебно питање демократске самоуправне заснованости, „леgitимности“ те власти и система управљања у односу на њену основу.

Историјско укидање и превазилажење политичког система који полази од двоструког карактера власти и управљања, тражи да се изразе и нови моменти у „демократском легитимисању“ те власти и управљања. Укидање експлоатације успостављањем слободног удруженог рада и самоуправљања у производњи, стицању и расподели дохотка и другим пословима утиче и на проширивање самоуправљања и ван сфере производње. Утиче на његово проширивање у сферу политичког одлучивања. Опште гледано, процеси самоуправљања утичу на социјализацију власти, на постепено уклањање доминације људима као израза економске експлоатације и отуђења радника од услова рада и друштвених послова.

Познато је да је после извршених буржоаских револуција, каснијим афирмисањем либералне државе и либерално-демократских институција и вредности у друштву, основ легитимисања био у начелу народне суверености. Ова је, начелно гледано, прешла с монарха на народ. Међутим, у условима датог капиталистичког уређења и буржоаско-демократског политичког система, начело суверености као основа легитимности власти, било је, социолошки узето, уско постављено начело, а политички посматрано, пасивно начело, у суштини „отуђујуће“ начело. У условима отуђивања основних народних маса, као радних социјалних слојева, од било ког вида утицаја, одлучивања или управљања, „званични“ народ је био представљен у стварној мањини владајућих слојева буржоазије и њима непосредно класно блиских других владајућих слојева. Тако одређен народ, у стварности фикција народа, у теоријском смислу био је изражен и схваћен као „апстрактно биће“. Сводећи тако узет народ на фактичку мањину, која је формално представљала већину, јер је владала, значи полазећи од сужавања „суверена“, народа, социолошки, теорија о народној суверености полазила је од политичке пасивности самог начела. Полазила је од сужавања могућности учешћа стварног народа у политичком процесу.

Поменуће су и последнице које овакво схватање начела суверености имало и на сам изборни систем, као једно од најважнијих подручја политичког система. Наиме, борба за опште и једнако бирачко право, борба за изборе као право (слободу), а не функцију (надлежност), борба за опозив, за императивне елементе у представничком мандату и друге акције, сведоче, као што је већ изложено, о покушајима прогресивних слојева да у већој мери „демократски легитимишу“, заснују, политички систем, а према томе и изборни систем. Ове су акције, као што је познато, добиле посебно у ширини у периоду ступања на историјску позор-

ницу и учвршћења радничке класе, њеног укључивања у политичке процесе, у акцију за остваривање њених сопствених историјских циљева.

Међутим, облици, институције и цео механизам либерално-политичког система није могао да одговори захтевима и циљевима покрета радничке класе и свих осталих радних слојева који су били отуђени од политичког процеса. Класична теорија о народној суверености и облици изражавања овог принципа у условима и друштвеним оквирима либералне демократије, нису могли више да послуже као основа реалног демократског легитимисања политичког система. Систем је требало трансформисати сагласно мењању његове друштвене основе.

(2) Образовање свесног и организованог радничког покрета, изградња програмске основе тог покрета и први револуционарни покушаји остваривања његових циљева истакли су, природно нове погледе на уређење друштва, у коме ће доминантну улогу имати радничка класа.

Маркс и Енгелс су у својим визијама тог уређења, полазећи од искустава Париске комуне, изградили концепт комуналне организације друштва и наглашавали значај облика самоуправљања произвођача. У склопу те концепције, они су изнели и критику буржоаске државе, принцип њене организације, улоге централизоване и бирократизоване извршне власти и јаловости парламентарних институција у таквим условима.

Насупрот овим облицима и институцијама, они су истакли начело јединства власти и скупштинског система, полазећи од једног система скупштина као радних тела, путем којих се остварује начело демократског јединства власти, тела која се образују на начелу делегације и опозива, с императивним мандатом делегата, и др.

Касније, у условима октобарске револуције у Русији, Лењин је на основу анализе револуционарних искустава радничке класе, као и Марксових антиципација комуналне организације друштва, дао скицу совјетског система демократије. То је он учинио у низу својих радова а посебно је изразио у првом Уставу РСФСР од 1918. године.

Социјалистичка револуција у Југославији пошла је, у одговарајућим историјским условима, од истих идејних и практично-револуционарних искустава и инспирација. Градећи основе новог друштвеног уређења са социјалистичким опредељењем, она је као социјално-ослободилачки процес, водила у крајњој линији ка превазилажењу антиномије између друштва и човека. То превазилажење је значило подстицање процеса одумирања државности специфичним путевима социјализације политичке власти и управљања.

Токови подруштвљавања средстава за производњу водили су развоју самоуправљања као основног друштвеног процеса и односа. Они су утицали, постепено, на проширивање самоуправљања и у сфере ван производње и друга подручја, а самим тим и у подручја политичког одлучивања.

У таквим условима мењао се карактер политичког система, карактер политичке власти, јер су се њене институције прожимале самоуправљањем. Природно, мењала се улога, функција и карактер самог изборног система. Његове промене огледале су се не само, како је речено, у проширивању подручја избора за различите органе самоуправљања, већ и у

проширивању изборног процеса увођењем низа нових демократских и самоуправљачких елемената у поступак кандидовања. Оваквим променама мењао се однос између бирача и изабраних. Наиме, мењао се на тај начин што је бирачу било омогућено да бира (одређује), а не искључиво да гласа.

Значи, у још почетној фази изборног процеса као целине учвршћивао се однос (специфичан политички однос) између бирача и кандидата. То се на одређени начин касније проширивало и утицајем других облика одлучивања, политичке дискусије и контроле на зборовима бирача и зборовима радних заједница преко друштвено-политичких организација и др., повезивања бирача преко изабраног са скупштином, правима и дужностима посланика и у скупштини и у изборној јединици, све до могућности њеног опозива. Ове процесе не бисмо могли да одвојимо од низа других који су се вршили под утицајем токова друштвеног самоуправљања (скупштински систем, самоуправљање у оквиру структуре и организације скупштина и њихових органа итд.).

На тај начин, постепено су се афирмисала два момента. Први се огледао у проширивању изборног система новим елементима везаности бирача и посланика. Други моменат огледао се у постепеном образовању или бар антиципирању образовања скупштина на новој делегатској основи.

Наиме, „делегације самоуправљања“ образоване у различитим сферама самоуправљања почеле су постепено да се изграђују као основ политичке власти и управљања. Било би нетачно тврдити да је принцип делегације одмах исцрпљен у целини, као и да није показивао низ недостатака везаних за процесе у друштвено-економској и политичкој основи, а такође и за неразвијеност и деформације односа.

Међутим, развитак самоуправљања је утицао даље на изграђивање принципа делегације и њене садржине као метода. Показало се да институције власти и управљања, засноване у одређеној мери на делегатској основи, која произлази из различитих сфера друштвеног самоуправљања, представљају непосреднији израз и да су непосредније везане за своју друштвену основу, у већој мери сагласне и адекватне њој, више самоуправне, те зато и легитимне. Развитак самоуправљања тиме што ће радник у удруженом раду и његове асоцијације, пре свега основне организације, непосредније и са више утицаја управљати и бити у могућности да одлучују о условима и процесима свог рада и друштвене репродукције, посебно о стицању и расподели дохотка и другим друштвеним пословима, претпостављао је и тражио у већој мери утицај самих радника и њихових асоцијација на рад скупштина и њихових органа.

У том правцу су несмјутљиво значајан удео имале две сфере самоуправљања: у основној и другим организацијама удруженог рада, као и у комуни.

(3) Устав од 1963. којим су избори потврђени као интегрални облик права на друштвено самоуправљање, садржао је у том правцу одређена начела и одредбе. Тако је у основним начелима истакнуто да све облике управљања, укључујући и политичку власт, стварају радничка класа и цео радни народ за себе у циљу организовања друштва као слободне за јединице произвођача. Такви друштвени токови обезбеђују, поред осталог:

(а) остваривање друштвеног самоуправљања као основе друштвено-политичког система и (б) одлучивање грађана о свим пословима непосредно или преко делегата које они бирају у скупштине друштвено-политичких заједница и друге органе друштвеног самоуправљања. Сагласно томе, као и другим елементима којима се обезбеђују самоуправни друштвени токови, Устав је даље истакао да се функције власти, утврђене Уставом, поверавају представничким телима друштвено-политичких заједница као територијалним органима друштвеног самоуправљања. Такође, подвучено је да представничка тела представљају конституисане и смењиве у општини изабране делегације свих грађана, а посебно радних људи у радним заједницама.

На тај начин су постепено уношене извесне новине у изборни систем са циљем да се он изгради саобразно начелима делегирања. Устав је у основи истакао начело комуналне делегације. Међутим, било је потребно да се у изграђивању самоуправљања као интегративног процеса испоје сени елементи који ће омогућити потпуније обликовање начела делегирања.

Наиме, интегративан карактер самоуправљања претпоставља и тражи развијање свих подручја самоуправљања у циљу стварног развитака сваког од њих, појединачно узетог. Познато је, у том погледу, да је немогуће развијати доследно самоуправљање у организацијама удруженог рада уколико се оно као интегративан процес не прошири и на територијалну заједницу у чијим се оквирима ради, живи, задовољавају потребе, остварују интереси, а сами радни људи политички остварују. Ради се о самоуправно организованом насељу, делу насеља као образованој заједници, али и граду, друштвеној локалној заједници. Значи, у питању је била у нашим условима месна заједница као својеврсна основна заједница људи и комуна као сложена самоуправна и у политичком систему основна друштвено-политичка заједница. Ове заједнице, месна заједница и комуна, утичу и на територијализовање самоуправљања које се врши у сфери удруженог рада и повезују га с различитим процесима одлучивања о другим пословима. Наиме, још више се показала могућност да се у друштвеној стварности комуне која је „заједница заједница“ превазиђе класична дихотомија између управљачких и „извршилачких“ функција, између рада и управљања, и то преко друштвеног самоуправљања као основног друштвеног односа.

Такав развитак самоуправљања, мислимо посебно у комуни, био је још више наглашен изменама у положају радника у удруженом раду. То се огледало у јачању тог положаја у односима удруженог рада и друштвене репродукције, у стицању и расподели дохотка и другим друштвеним пословима. Такав развитак дао је основе за даљу афирмацију не само комуне, већ и свих друштвено-политичких заједница као самоуправних заједница.

Према томе, развитак је нужно тражио да се и подручје самоуправљања у свим друштвено-политичким заједницама прошири, да се још аутентичније и „легитимније“ изрази самоуправљање, те да се на таквим основама пре свега образују скупштине и њихови органи. То је истовремено значило и да се принцип скупштинског система, као посебан

принцип, везан за друштвено самоуправљање, изрази и изграђује применом начела делегирања.

IV. Тиме, у ствари, улазимо у расправу о одговарајућим проблемима садашњих уставних измена. Један од интересантних а и значајних момента је у томе како је предвиђен и уређен делегатски принцип као облик и начин усаглашавања изборног система са друштвеним самоуправљањем?

Скупштина је према Уставу СФРЈ и осталим уставима орган друштвеног самоуправљања и највиши орган власти у оквиру права и дужности друштвено-политичке заједнице. Полазећи од овог као и других „јединствених начела”. Устав, општински статут, као и закон треба да уреде начин образовања, организацију и надлежност скупштине и њених органа.

(а) У том погледу устави и други акти полазе од следећег. Прво, радни људи у основним самоуправним организацијама и заједницама и друштвено-политичким организацијама удруженим у Социјалистички савез радног народа, образују своје делегације. Друго, они образују те делегације у циљу остваривања својих права и дужности и одговорности, као и организованог учешћа у вршењу функција скупштина. Треће, овакве делегације у основним организацијама и заједницама образују следеће „групе” радних људи: радни људи у организацијама удруженог рада; радни људи који раде својим средствима (пољопривреда, занатство и друге делатности) заједно са радницима с којима удружују рад и средства рада, организовани у заједнице и друге облике удруживања, радни људи у радним заједницама државних органа, друштвено-политичких организација и другим радним заједницама које иначе нису организоване на принципу организација удруженог рада, као и војна лица и грађанска на служби у оружаним снагама СФРЈ; на крају, радни људи у месним заједницама. (4)

У даљем уређивању основа делегатског система избора, Устав је пошао и од следећих принципа:

Прво, чланове делегација бирају радни људи у основним организацијама и заједницама, из њиховог састава и то непосредно и тајним гласањем.

Друго, ове основне организације и заједнице утврђују статутима у складу са законом број чланова и састав делегације, начин избора и опозива. Састав делегација треба да обезбеди да у њој буду заступљени радници свих делова процеса као и да одговара социјалном саставу организације односно заједнице.

Треће, Уставом се још одређује: (а) да мандат чланова делегација траје четири године; (б) неподударност функције члана делегације с руководећим функцијама у организацији, за које је према Уставу одређено да су неподударне са функцијом члана радничког савета односно другог органа самоуправљања; (в) ограничење према којем се не може бити истовремено члан две делегације; (г) ограничење да нико не може више од два пута узастопно бити биран за члана делегације исте организације односно заједнице. (5)

(4) Вид. Устав СФРЈ, чл. 132, 133.

(5) Вид. Устав СФРЈ, чл. 134.

Кандидовање се врши у оквиру Социјалистичког савеза односно Синдиката, заправо њихових организација које делују у оквиру датих организација и заједница. У тим самоуправним оквирима кандидате предлажу и утврђују сами радни људи. Устав предвиђа и утврђује, као начело понашања, да је право и дужност организација Социјалистичког савеза радног народа и Синдиката у сарадњи с другим друштвено-политичким организацијама да треба да обезбеде такав поступак кандидовања, који ће „омогућити радним људима да слободно изразе своју вољу у предлагању и утврђивању кандидата“. (6)

(б) После образовања делегација основних самоуправних организација и заједница, долази друга фаза. Једна или више самоуправних организација и заједница, које су међусобно повезане радним и другим заједничким интересима у оквиру друштвено-политичке заједнице, односно делегати тих организација и заједница у Скупштини општине, делегирају или кандидују из свог састава делегате у одговарајуће веће скупштине друштвено-политичке заједнице. Овде се ради, у ствари, о већу удруженог рада, с једне и већу месних заједница односно општина с друге стране. Начин на који се врши овај процес делегирања утврђује се Уставом, статутом односно законом. (7)

Устав, а у складу с њим и други акти, полази од тога да се број делегата основних самоуправних организација и заједница односно заједница, утврђује сразмерно броју радних људи у тим организацијама односно заједницама. Но, од овог начела се може одступити, те применити и друга мерила ради обезбеђивања одговарајуће заступљености радних људи одређених области рада односно одређених територија. (8)

Даље, у скупштину друштвено-политичке заједнице своје делегате делегирају радници, радни људи и грађани, организовани у друштвено-политичке организације, удружене у Социјалистички савез радног народа, односно као чланови ове организације. Друштвено-политичке организације у оквиру Социјалистичког савеза радног народа утврђују листу кандидата за делегате у скупштине друштвено-политичких заједница из реда својих делегација. О избору делегата у скупштину општине изјашњавају се, на основу листе кандидата, радни људи непосредно и то општим и тајним гласањем. Међутим, о избору ових делегата у скупштине ширих друштвено-политичких заједница, изјашњавају се, опет на основу листе кандидата, већа делегата друштвено-политичких организација у скупштинама општина, тајним гласањем. (9)

И овде, у односу на делегирање важе уставна правила, према којима нико ко је биран за делегата на четири године не може бити више од два пута узастопно делегат у истој скупштини. Такође, неспојива функ-

(6) Вид. Устав СФРЈ, чл. 135.

(7) Вид. Устав СФРЈ, чл. 138.

(8) Вид. Устав СФРЈ, чл. 138; Устав СР Србије „Службени гласник Социјалистичке Републике Србије“, бр. 8/1974, чл. 152; Закон (СР Србије) о избору и опозиву чланова делегација основних самоуправних организација и заједница (исто); даље, Закон (СР Србије) о избору и опозиву делегата у скупштине општина (исто); Закон о избору и опозиву делегата у Скупштини СР Србије (исто) итд.

(9) Вид. Устав СФРЈ, чл. 139.

ција је делегата у скупштини и других функција у органима исте друштвено-политичке заједнице, које предвиди закон.

Устав одређује и неке основне принципе од значаја за рад делегација и односе између делегација и делегата. Делегација утврђује основне ставове за рад делегата у скупштинама и за њихово учешће у одлучивању, полазећи од интереса и смерница основних самоуправних организација и заједница. Но, при томе она мора да уважи интересе и других таквих организација и заједница, а посебно опште друштвене потребе и интересе.

Како о свом раду тако и о раду делегата у скупштини, делегације извештавају своје организације и заједнице којима иначе одговарају за свој рад. Делегације треба да међусобно сарађују ради споразумног изналажења решења као и решавања питања од заједничког интереса. ⁽¹⁰⁾

Приликом заузимања ставова о питањима о којима се одлучује у скупштини, сами делегати делују у складу са смерницама својих организација и заједница. Ставовима својих делегација односно друштвено-политичких организација које су их делегирале. Такође, и оне поступају у складу са радним и општим друштвеним интересима. У своме опредељивању и гласању су самостални.

Устав одређује да је делегат дужан да о раду скупштине и свом раду обавештава и делегације и основне самоуправне организације и заједнице односно друштвено-политичке организације које су га делегирале. Он им је такође одговоран за свој рад. ⁽¹¹⁾

Као што се Уставом уређују основни принципи и правила избора делегације и делегата, тако се исто предвиђају и принципи опозива. Наиме, како делегација и сваки њен члан, тако и делегати у скупштини, могу бити опозвани. Опозив и његово остваривање врши се, начелно узето, по поступку сличном за избор делегата и делегација. ⁽¹²⁾

На крају, делегација и сваки њен члан као и делегат у скупштини имају право да поднесу оставку.

Оваква структура у образовању делегације, природно, повезана је с одговарајућом структуром скупштина друштвено-политичких заједница. Наиме, у скупштини се образује веће удруженог рада, веће месних заједница (у општинским скупштинама) односно Веће општине и друштвено-политичко веће. Веће удруженог рада је Веће делегата радних људи у организацијама удруженог рада и другим самоуправним организацијама и заједницама. Веће месних заједница је веће радних људи и грађана у месним заједницама, а Веће општина, радних људи и грађана у општинама. Друштвено-политичко веће је Веће делегата радних људи и грађана организованих у друштвено-политичке организације. ⁽¹³⁾

Устав односно статут утврђују делокруг и начин одлучивања Већа скупштина. Устав СФРЈ, при томе, у оквиру начела и одредаба о скупштинском систему, које су предузеле и републички односно покрајински уставни, предвиђа да се делокруг Већа уређује тако да се обезбеђују:

(10) Вид. Устав СФРЈ, чл. 137.

(11) Устав СФРЈ, чл. 141.

(12) Вид. Устав СФРЈ, чл. 142.

(13) Вид. Устав СФРЈ, чл. 144.

(а) да Веће удруженог рада учествује у одлучивању о питањима од интереса за раднике и друге радне људе; (б) да Веће месних заједница, односно Веће општина, учествује у одлучивању у оним питањима која су од интереса за радне људе и грађане у месним заједницама, односно општинама; (в) да Друштвено-политичко веће учествује у одлучивању о питањима остваривања, развоја и заштите уставом утврђеног самоуправног социјалистичког система.

Даље, Устав, поред других питања, одређује да се одлука о издавању дела дохотка за заједничке и опште друштвене потребе, као и о намени и обиму средстава за ове потребе не може донети ако је не усвоји Веће удруженог рада. ⁽¹⁴⁾

Успостављањем делегатског система у образовању скупштина врше се измене у процесу одлучивања. Обезбеђује се непосредније учешће друштвено-политичке основе одлучивања у самом процесу одлучивања, чиме може да се у јачем степену постигне самоуправљачка веза, међузависност, одговорност и усмереност свих фактора одлучивања од основних самоуправних организација и заједница до скупштина.

V. Увођење и примена начела делегације, без обзира на значајне елементе који су и до сада постојали и чија искуства су нам знана, треба у новим условима да покаже своју конзистентност једног начина који у себи спаја и изборе и одлучивање. ⁽¹⁵⁾

Међутим, увођење и примена овог начела показују у новом светлу неке проблеме теорије и праксе изборног система о којима овде иначе не можемо детаљно расправљати.

(а) Право делегирања је истовремено и „право“ и „функција“ радника у удруженом раду и других радних људи као учесника у процесу управљања и одлучивања. Оно је као право „неотуђиво“ јер произлази из самоуправљања и уткано је у њега као саставни елеменат; везано је за позицију радног човека у том основном друштвеном односу. Оно зато превазилази класично изборно право које је у нашим условима требало да представља и представљало је конкретизацију класичног начела народне суверености; оно је било активно право подразумевајући активну улогу бирача, али ипак само као бирача. Међутим, начело делегирања треба да овај проблем активизације „бирачке основе“ још даље доведе до одговарајућег решења тиме што ће радничку класу и радне људе укључити непосредно у основе самоуправљања, а саму активизацију трансформисати у партиципацију у одлучивању.

Према томе, изборно право као саставни део права на самоуправљање у савременим условима се трансформише у „делегатско право“ као вид остваривања друштвеног самоуправљања.

(б) Делегирање није лично друштвено-политичко право човека у класичном смислу, већ својеврсно „колективно право“ радних људи међусобно повезаних самоуправљањем као процесом. На тај начин, омогућавајући непосредније утицај „изборне основе“ на одлучивање, доприносећи да тај утицај и учешће буду више организовани и више рационални,

(14) Устав СФРЈ, чл. 145, ст. 1, 2 и 5.

(15) Вид. Образложење Предлога Устава СФР Југославије, Информативни билтен Савезне скупштине, бр. 137/1974.

овакав начин избора ипак сужава сам акт бирања у смислу гласања. Зато овај начин треба да претпостави постојање низа других видова утицаја и контроле бирача над њиховим основним делегацијама, при чему се нужно стављају у одређени план непосредни облици самоуправљања. Природно, тај утицај се остварује и преко друштвено-политичких организација. Међутим, тај утицај, повезано с овим организацијама, требало би такође да се изрази преко зборових радних људи, иначе и оригиналних облика Југословенског изборног система. Ма колико да су ове нове тежње у уређивању делегирања засноване на усаглашавању са друштвеним самоуправљањем, ипак и само друштвено самоуправљање тражи различите облике и могућности испољавања човека као радника у његовој радној и политичко-територијалној асоцијацији самоуправљања, па према томе и његово одговарајуће изражавање у ширим територијалним самоуправним заједницама какве су у нас друштвено-политичке заједнице.

(в) Концепција делегатског образовања скупштина тражи одговарајући утицај радних људи у условима „територијализације“ њиховог самоуправљања. Ти услови се свакако везују и за комуну. Посебан значај у томе има процес делегирања у месним заједницама, које у савременим условима као један од облика оригиналних заједница самоуправљања, стичу шири и нова обележја у односу на раније схватање о њиховом карактеру. Оне постају, више него раније, битна институција политичког система а посебно друштвено-политичке структуре општине. Оне могу да се још више испоје као облик самоуправног друштвено-политичког остваривања радних људи у насељу у коме раде и живе.

Према томе, како овај вид делегирања мора по свом значају да буде шири од изражавања неких релативно ужих самоуправних интереса радних људи у месним заједницама и преко њих, ово делегирање од стране месних заједница, као основних заједница, а истовремено и једне одређене димензије друштвеног самоуправљања као политичког процеса нужно се изражава преко општина у скупштинама ширих друштвено-политичких заједница.

Делегирање, пак, од стране радних људи и грађана, организованих у друштвено-политичким организацијама, доприноси „интегрисању“ тежњи и интереса у процесу друштвеног самоуправљања и то на равни остваривања, развоја и заштите Уставом утврђеног социјалистичког самоуправног система.

(г) Делегатски принцип и систем, ма колико садржао и неке елементе права и дужности радника, радних људи и грађана као и њихових делегација, ипак никако не садржи класичне елементе „дужности бирања“. Право и дужност, које у условима делегатског система постоји као право и дужност радних људи да остварују друштвено самоуправљање, није посебно институционализовано право и дужност, већ једно самоуправно осећање и испољавање права и дужности, нешто што је везано за самоуправљање као друштвени однос и иманентно активној улози човека у њему.

Делегирање треба у ствари да укине класичан однос између бирача и изабраног, представника, тај „двоструки однос“ који су, као што смо видели, дуго покушавали да и правно и политички изразе и утврде. Уме-

сто тога треба да се успостави директан однос. Он ће се огледати у личном учешћу човека у основној самоуправној организацији и заједници да бира делегацију (делегате), да их позива на одговорност, да буде обавештен, да изрази захтеве, као и низ других облика који ће омогућити „директну“ везу, при чему ће „технолошки“ посматрано увек бити елемената представљања. У сваком случају самоуправна делегатска пракса треба да покаже и нове облике и средства успостављања односа између радног човека и грађанина и делегата као „дуномоћника“, који је истовремено и „део оних који дају пуномоћства“.

У савременим условима уређивања делегатског принципа и као система и као односа, делегирање тражи да се учврсте извесне институције и средства спречавања отуђивања делегата од радних људи. Њих треба тражити у даљој разради и примени начела делегатског система предвиђеним новим Уставом.

Др В. Симовић

РЕЗЈУМЕ

Проблеми савременог конституционалног постројења изборне системе и система делегата

Приимајући во внимание положение и характер скупщин в политическој и конституционалној системех Југославији, автор в својој работѣ исходит из значенія и роли выборов, занимающих ныне особое место и играющих особую роль в применении принципов новой Конституции, принятой в начале 1974 года.

Новая система „делегатов“ является не только новинкой в теории и практике конституционного права, но и системой, являющейся на смену классической модели „представительной“ избирательной системы. В силу этого, автор, учитывая роль выборов и избирательной системы в целом, пытался сравнительным методом в рамках конституционных и политических систем указать на их основные теоретические, исторические и практические проблемы. Одновременно автором дается краткий обзор исторической эволюции отдельных институций и принципов. Особо подчеркиваются элементы, указывающие, что и старейшие формы избирательных систем представляли составную часть политической системы и что и сам порядок проведения выборов фактически представлял собой часть прогресса политического выявления воли.

Эволюция избирательной системы новейшей эпохи, в частности, либеральной демократической буржуазной системы, натолкнулась на новые требования участия трудовых слоев общества в политическом волеизъявлении. Маркс указал на это и дал антиципацию новой „модели“ выборов на принципах „коммунальной делегации“ и общественного самоуправления. Октябрьская революция в России на практике подтвердила это положение.

Развитие общественной и конституционной системы Югославии на основах самоуправления выдвинуло и потребовало применение этих принципов (Конституционные акты 1953 и 1963 гг.). Современная Конституция 1974 ввела делегатский принцип выборов. В статье вкратце дается анализ конституционных и соответствующих положений закона о характере и технике этих „новых“ выборов.

В заключительном анализе указанных проблем, автор подчеркнул характер начала делегации, в современных условиях должнствующей подтвердить жизннность начала, „соединяющего в себе выборы и волеизъявление“.

SUMMARY

Problems of contemporary constitutional regulation of electoral system and delegatory system

In this study, the author starts his analysis from importance and role of elections, which owing to the position and character of assemblies in the political and constitutional system in Yugoslavia, have today special place and role in application of principles of the new Constitution, brought about in the beginning of 1974.

New »delegatory« elections represent not only an innovation in theory and practice of constitutional law, but also a form of overcoming of the classical model of »representative« electoral system. For these reasons, the author tried, having present the role of elections and of electoral system in their totality within comparative constitutional and political systems, to indicate general theoretical, historical and practical problems. At the same time, he endeavoured to give a short survey of the historical evolution of single institutions and principles. He especially stressed elements which indicate that oldest forms of electoral system represented an integral part of the political system, and also that electoral procedure represented, in fact, a part of the process of decision.

Evolution of electoral system in the modern era, especially of liberal democratic middle class systems, came into contradictions with demands for participation of working classes in bringing political decisions. Marx pointed that out, and gave an anticipation of a new »model« of elections, based on the principle of »communal delegations« and social self government. October revolution in Russia affirmed this principle in practice.

Development of social nad constitutional system of Yugoslavia based on self government, took this position and asked for the application of these principles, these elements can be found in constitutional practice itself (constitutional acts from 1953. and from 1963.). Contemporary constitution from 1974. introduced delegatory system of elections. In the work, a short analysis is given of constitutional and of corresponding juridical principles and ordinances about the character and the technics of the »new« elections.

Giving a final analysis of stated problems, author stressed the character of principle of delegation which in contemporary conditions should show its consistency of a principle which »unites elections and decision«.

RÉSUMÉ

Les problèmes de l'organisation contemporaine du système électoral et le système de délégation

Dans cette étude l'auteur a exposé en premier lieu l'importance et le rôle des élections qui, eu égard à la position et au caractère des assemblées dans le système politique et constitutionnel de la Yougoslavie, ont aujourd'hui une place et un rôle particuliers dans l'application des principes de la nouvelle Constitution, promulguée au début de l'année 1974.

Les nouvelles élections »de délégation« représentent non seulement une nouveauté dans la théorie et dans la pratique du droit constitutionnel, mais aussi une forme de dépassement du modèle classique du système électoral

»représentatif«. En se basant sur ces raisons l'auteur a essayé, en considération du rôle des élections et du système électoral dans l'ensemble dans le contexte des systèmes constitutionnels et politiques comparés, d'attirer l'attention sur leurs problèmes théoriques, historiques et pratiques. En même temps il s'est efforcé à présenter un bref aperçu de l'évolution historique des divers principes et institutions. Il a surtout souligné les éléments qui mettent en évidence que même les plus anciennes formes du système électoral représentaient partie intégrante du système politique et que le processus électoral même représentait et réalisait une partie du processus des décisions politiques.

L'évolution du système électoral dans les temps modernes, en particulier du système bourgeois démocratique libéral, est entrée en conflit avec les nouvelles exigences de la participation des couches sociales de travail dans les décisions politiques. Marx a signalé ce fait et il a donné l'anticipation du nouveau «modèle» des élections, sur le principe de la «délégation communale» et de l'autogestion sociale. La Révolution d'Octobre en Russie a confirmé dans la pratique ce précepte.

Le développement du système social et constitutionnel en Yougoslavie sur la base de l'autogestion a établi et réclamé l'application de ces principes, et leurs éléments peuvent être aperçus dans la pratique constitutionnelle même (actes constitutionnels de 1953 et 1963). La Constitution contemporaine de 1974 a introduit le principe de délégation des élections. Dans ce travail une brève analyse a été effectuée des principes constitutionnels et législatifs et des dispositions sur les caractères et la technique de ces «nouvelles» élections.

Dans l'analyse conclusive des problèmes exposés l'auteur a souligné le caractère du principe de délégation qui dans les conditions contemporaines doit faire ressortir la consistance d'un principe qui en soi-même «relie les élections et les décisions».